

Brněnská katedra filosofie v letech 1950–2000

Po druhé světové válce byl obnoven na Filosofické fakultě v Brně filozofický seminář, jehož vedoucím se stal nejprve J. L. Fischer, který byl v letech 1946–1949 současně rektorem olomoucké univerzity. V roce 1950 byly tehdejší ústavy a semináře fakult vysokých škol v Československu přejmenovány na katedry a od akademického roku 1950/1951 byla z filozofického semináře brněnské FF vytvořena katedra dějin filosofie se subkatedrami psychologie a pedagogiky, které se odloučily v akademickém roce 1953/1954. Přesný název katedry se ovšem do roku 1989 několikrát změnil. Budeme se věnovat pouze některým momentům historie katedry a ponecháme stranou změny v obsahu výuky, které zachycují seznamy přednášek v jednotlivých akademických rocích.

Pokud jde o personální proměny za posledních padesát let, v roce 1949 byl vedoucím filozofického semináře Mirko Novák (formálně spolu s J. L. Fischerem, který však v té době působil v Olomouci) a 1. listopadu 1949 zde zahájil své působení Jiří Cetl, v roce 1951 přišel na katedru dějin filosofie Josef Macháček, v roce 1952 Lubomír Nový a v roce 1954 Jiří Gabriel a Karel Hlavoň. Po odchodu Mirko Nováka do Prahy v roce 1953 se tak v roce 1954 vytvořil kolektiv Jiří Cetl, Jiří Gabriel, Karel Hlavoň, Josef Macháček a Lubomír Nový, který byl dlouhá léta jádrem katedry dějin filosofie a logiky. V letech 1957–1959 se na katedru vrátil J. L. Fischer, v šedesátých letech zde krátce působili Lubomír Sochor a Ladislav Menzel, v roce 1965 přišel Pavel Materna. Koncem šedesátých let nacházíme mezi externími učiteli katedry Jana Patočku a Vladimíra Kubeše. Od roku 1970 byl Lubomír Nový převeden do Laboratoře sociologického výzkumu na oddělení (později katedře) sociologie, v polovině sedmdesátých let odchází vynuceně Pavel Materna. Na začátku sedmdesátých let přišla na katedru Ivana Holzbachová, v letech 1977–1981 zde působil Jan Štěpán, od roku 1979 Josef Šmajš. V osmdesátých letech přišli Bohumila Koželouhová (v roce 1981, v roce 1992 přešla na bohemistiku), Josef Krob (v roce 1983) a Jan Zouhar (v roce 1988). V roce 1984 zemřel Josef Macháček. V roce 1990 se na katedru vrátil Lubomír Nový, v roce 1991 Pavel Materna. V devadesátých letech přišli postupně Petr Horák, Petr Fiala (působil na katedře v letech 1994–1999), Jaroslav Hroch, Helena Pavlincová, Břetislav Horyna, Radim Brázda a Josef Petřelka. Po legendárním zřízenci filozofického semináře a později katedry

dějin filosofie panu Ruslerovi byly sekretářkami katedry Věra Stratilíková, Libuše Nekvasilová-Doubková, Jitka Kršková, opět Věra Stratilíková, v devadesátých letech pak Jarmila Hudečková, Ludmila Papoušková, Helena Svatoňová a Hana Holmanová. Katedra filosofie po celou dobu své existence (až na krátké období v sedmdesátých letech, kdy se zde studoval obor občanská nauka) zajišťovala výuku studijního oboru filosofie a současně její učitelé vyučovali dějiny filosofie a filosofii i pro posluchače dalších oborů Filosofické fakulty. Katedra a její členové udržovali nepřetržitě úzké kontakty s kolegy na katedrách filosofie univerzit a na ústavech ČSAV a SAV v Praze, Bratislavě, Prešově a Olomouci i s řadou pracovišť v zahraničí.

Na výuce systematické filosofie na oboru filosofie i na ostatních oborech fakulty se pak podíleli rovněž členové katedry dialektického a historického materialismu, v jejímž čele stáli postupně Gustav Riedel, Josef Solař a Ludvík Tošenovský, který ji z rektorátního pracoviště přetvořil a v roce 1965 z ní vybudoval katedru filosofie a metodologie vědy FF, která existovala do roku 1970. V akademickém roce 1968/1969 zde působili Ludvík Tošenovský, Jaromír Bartoš, Karel Hozman, Hanuš Steiner, Vladimír Blažek, Ivan Hodovský a Jaroslav Strítěcký.

Filosofie u nás v uplynulém období plnila řadu sociálních funkcí. Ve své marxistické podobě byla například dlouhou dobu chápána jako teoretické východisko vědeckého světového názoru a její význam v životě společnosti a jednotlivců se buď přeceňoval, nebo naopak podceňoval. Brněnská katedra filosofie nestála mimo tyto proměny, ale zásluhou svých členů zůstávala místem kritického myšlení a významným badatelským centrem především v oblasti dějin filosofie.

Už jsme uvedli, že po roce 1945 stál v čele brněnského filosofického semináře J. L. Fischer, od roku 1949 společně s Mirko Novákem. Po odchodu Mirko Nováka do Prahy vedl v letech 1954–1964 katedru dějin filosofie a logiky Josef Macháček, od roku 1964 do roku 1970 byl vedoucím katedry Lubomír Nový. Rozhodnutím rektora UJEP ze dne 22. 12. 1970 byla ustavena katedra filosofie, sociologie a logiky, která nahradila katedru dějin filosofie a logiky, katedru filosofie a metodologie věd a katedru sociologie, které byly zrušeny k 1. červnu 1970. Vedoucím katedry byl jmenován Jiří Cetl. Katedra se dělila na dvě oddělení: 1. filosofie a logiky (vedoucí Jiří Cetl) a 2. sociologie s Laboratoří sociologického výzkumu (vedoucí Miroslav Ovesný). V roce 1980 byla katedra rozdělena

na katedru marxisticko-leninské filosofie a logiky a katedru marxisticko-leninské sociologie. Vedoucím katedry filosofie zůstal Jiří Cetl. V závěru roku 1989 byla katedra přejmenována na katedru filosofie a od roku 1990 se stal vedoucím katedry Lubomír Nový. Po jeho smrti v listopadu 1996 se stal vedoucím katedry Josef Šmajš. V lednu 2000 převzal vedení katedry Jan Zouhar. Od roku 1995 byl v rámci katedry zásluhou Lubomíra Nového zřízen Kabinet pro studium díla TGM.

Zajímavým dokladem o dějinách katedry je nesporně přehled publikační aktivity jejích členů.

Od roku 1946 do roku 1948 publikoval J. L. Fischer tyto práce: *Den po válce* (1946), *Na cestu. Hrst proslavů děkanových* (1946), *Politika a stranictví* (1947), *Únor 1948. Slovo k vychovatelům* (1948) a zejména důležitý sborník *Tři stupně. Filosofický vějíř* (1948).

V době svého působení na brněnské fakultě publikoval Mirko Novák knižní výbor svých statí *Hodnoty a dějiny* (1947), práci *Materializm a ideále ľudskosti* (1949) a *O socialistickú humanitu* (1951).

V padesátých a na začátku šedesátých let přispívali členové katedry zejména do filosofické řady (B) *Sborníku prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. Sborník vychází dodnes a dává stále větší prostor mladým autorům. V čele stáli jako předsedové redakční rady postupně Josef Macháček, Jiří Cetl, Lubomír Nový, Josef Šmajš a Jan Zouhar a výkonnými redaktory byli postupně Lubomír Nový, Jiří Gabriel, Jan Zouhar a Helena Pavlincová.

Zaslouženou pozornost vzbudily v šedesátých letech knižní práce Lubomíra Nového. V roce 1962 vyšla jeho monografie *Filosofie T. G. Masaryka*, ve které se snažil o zvěčnění přístupu k Masarykovi a o postizení vnitřní vývojové logiky Masarykovy filosofie. Značný ohlas vyvolaly i další Nového knihy. V roce 1965 vyšly jeho úvahy *Filosofie v neklidné době* (Praha: Čs. spisovatel) a v roce 1967 jeho analýza tehdejší německé filosofie *Marx v NSR* (Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry).

V šedesátých letech členové katedry přispěli do publikací *Sedmkrát o smyslu filosofie* (Praha 1964), *Diskutujeme o morálce dneška* (Praha 1965), *Filozofický slovník* (Bratislava 1965), *Marx a dnešek* (Praha 1968), *Stručný filozofický slovník* (Praha 1966).

Pavel Materna v šedesátých letech publikoval práce *Operative Auffassung der Methode* (Praha 1965) a *Umíte logicky myslet?* (Praha 1968), v roce 1968 vydal skriptu *Úvod do logiky*. V této době vyšla ve dvou

vydáních i skripta kolektivu katedry pod vedením Jiřího Cetla *Dějiny předmarxistické filosofie* (1966, ²1967).

Zajímavé monografické práce publikovali v šedesátých letech i členové katedry dialektického a historického materialismu, pozdější katedry filosofie a metodologie vědy: Gustav Riedel: *Ludvík Feuerbach a mladý Marx* (Praha 1962), Ludvík Tošenovský: *Příspěvky k základním otázkám teorie pravdy* (Praha 1962) a *Dialektika a věda* (Brno 1970), Jaromír Bartoš: *Kategorie nahodilého v dějinách filosofického myšlení* (Praha 1965), Hanuš Steiner: *Teoretické problémy propagandy a společenského vědomí* (Brno 1968), Karel Hozman: *Gnoseologie pragmatismu* (Brno 1969).

Na začátku sedmdesátých let se publikační aktivita členů katedry zaměřila s výjimkou práce Pavla Materny *On Problems* (1970) na studijní texty a ve vydávání skript se pokračovalo i v letech osmdesátých: Ivana Holzbachová a kol.: *Předmarxistická filosofie dějin a společnosti* (Praha 1973), Jiří Gabriel a kol.: *Sociologie náboženství* (Brno 1974), Ivana Holzbachová — Josef Šmajš: *Filosofické a metodologické problémy společenských věd I–II* (Brno 1982, 1990), Jiří Gabriel: *Texty k dějinám předmarxistické filosofie* (Brno 1983) a *Poznámky k Textům k dějinám předmarxistické filosofie* (Brno ²1987).

V osmdesátých letech vydali členové katedry řadu knižních monografií. Jiří Cetl v práci *Český pozitivismus. Příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého myšlení* (Brno: UJEP 1981) shrnul své dosavadní analýzy českého pozitivismu, opřené o detailní znalost pramenů a české i zahraniční sekundární literatury. Cetlova práce není pouze významným příspěvkem k dějinám českého myšlení, ale také k dějinám pozitivismu vůbec.

Knižka Ivany Holzbachové *Člověk a dějiny* z roku 1981 rozebírá americkou kulturní antropologii, německou idiografii a francouzský strukturalismus.

Monografie Karla Hlavoně *Náboženství a morálka* (Praha: Horizont 1982) zaujala poučeností, s níž autor rozebral mnohostranný proud etizace křesťanství, zejména protestantismu v moderním sekularizujícím se světě. Náboženská morálka je pochopena jednak jako společensky podmíněný systém hodnot, norem a sankcí, jednak jako individuální podoba realizace mravního života věřícího člověka.

Významným příspěvkem k dějinám české filosofie byl spis Jiřího Gabriela *Filosofie Josefa Turdého. K dějinám české filosofie mezi dvěma*

světovými válkami (Brno: UJEP 1982), který v mnoha ohledech přesáhl rámec portrétu jednoho filosofa. Četné exkurzy se dotýkají širších souvislostí vývoje české filosofie, zvláštní pozornost je věnována dějinám brněnského filosofického života mezi válkami. Významným příspěvkem k filosofii náboženství je Gabrielův spis *Poznámky o náboženství* (2000).

Josef Šmajš vydal v roce 1986 monografii *Sociální funkce vědy*, ve které se zabýval hodnocením společenského přínosu vědy a přiblížil v širokém významovém spektru podstatu, sociální dimenzi a sociální funkci současné vědy. Věnoval se charakteristice pojmů věda a technika, sledoval historický vývoj a funkce vědy a techniky a podrobněji analyzoval soudobé proměny moderní vědy.

Knižka Jiřího Cetla *Svět a člověk. Utváření a kultivace světového názoru člověka současné doby* (Praha: Horizont 1988) se zabývá samotným pojmem světový názor, jeho vrstvami a typy, předsudky a přežitky ve vědomí lidí, otázkou tzv. národní povahy, pojetím tradice, mezemi a podmíněností růstu lidských potřeb, mravními hodnotami a mravním vědomím. Esejisticky napsaná práce nevychází z učebnicových definic, ale z konkrétních příkladů každodenní zkušenosti, z běžného života.

V roce 1988 publikovala Ivana Holzbachová monografii *Společnost – dějiny – struktura*, ve které se zabývala francouzskou historiografickou školou Annales, historií této školy až do 80. let a rozborem pojmů, s nimiž francouzští historici pracují a které mají filosofickou relevanci.

Významným pokusem o spojení systematického a historickofilosofického přístupu se stala práce Jiřího Cetla, Stanislava Hubíka a Josefa Šmajše *Příroda a kultura* (Praha: Svoboda 1990). Tato filosofická monografie zaujala mj. důsledností, s níž je analyzován problém zatížení přírody a jeho následky a formulován požadavek ekologizace lidských potřeb a podmíněnost možností dalšího rozvoje člověka zachováním rozmanitosti, integrity a dynamické rovnováhy současné biosféry.

V osmdesátých letech se členové katedry podíleli rovněž na kolektivních dílech, např. na práci *Průvodce dějinami evropského myšlení* (Praha: Panorama 1986) a na *Antologii z dějin českého a slovenského filosofického myšlení II* (Praha: Svoboda 1989).

Devadesátá léta byla ve znamení intenzivní publikační aktivity, jejíž výčet obsahují medailony obsažené v tomto sborníku. Tematicky se

členové katedry věnují v rámci dějin filosofie antické filosofii se zvláštním zřetelem k Platónovi, soudobé německé, francouzské a angloamerické filosofii, stálá pozornost patří dějinám české filosofie 19. a 20. století, zejména osobnosti T. G. Masaryka. V rámci systematické filosofie se rozvíjí badatelská činnost v evoluční ontologii, epistemologii a filosofii vědy, ve filosofii náboženství a ve filosofii jazyka. Z dalších filosofických disciplín jsou významné výsledky dosahovány v srovnávací etice a logice, zaměřené na transparentní intenzionální logiku a logickou analýzu přirozeného jazyka. Za všemi výkony, které jsme zmínili, stojí velká práce pedagogická, organizační, badatelská, překladatelská. Generace učitelů-zakladatelů katedry, kterou představují Jiří Cetl, Jiří Gabriel, Karel Hlavůň, Pavel Materna a Lubomír Nový, naplnila Masarykova slova „V dějinách nic ,se‘ nestane, nestane se pouze. Já to musím udělat, já se musím rozhodnout svou vůlí a svým svědomím.“ Jejich příklad je výzvou i pro jejich pokračovatele.

Jan Zouhar

The Department of Philosophy at Brno University 1950–2000

The text deals with the history of the Department of Philosophy at the Faculty of Arts in Brno Masaryk University in the years 1950–2000, the personal transformations of its staff and the scientific activity of its members.

Brünner Institut für Philosophie 1950–2000

Im Text erinnert man an die Historie des philosophischen Instituts der Philosophischen Fakultät der Masaryks Universität in Brünn in den Jahren 1950–2000, die Umwandlungen ihrer Personalzusammensetzung und wissenschaftliche Tätigkeit ihrer Mitglieder.

Le Département de la philosophie 1950–2000.

Le texte résume l'histoire du Département (de l'Institut) de la philosophie de la Faculté des Lettres de l'Université Masaryk de Brno 1950–2000, les personnalités de ce Département, leurs histoires personnelles, leurs activités d'enseignants et de chercheurs.